

”I LEKEN KAN MAN ÄLSKA OCH HATA FRITT”

- Lekens betydelse i arbete med barn i kris och sorg

“IN PLAY ONE CAN LOVE AND HATE FREELY”

- The importance of play when working with children in crisis and grief

Examensarbete i Socialpsykologi
22,5 Högskolepoäng
Vårtermin 2013

Författare: Ann-Sofie Johansson
Sara Bergendahl

Handledare: Susanna Nordström
Examinator: Vessela Misheva

Abstrakt

Syftet med arbetet är att få en djupare förståelse för hur personal med utbildning inom beteendevetenskap tillämpar lek och vilken betydelse leken har i arbetet med barn i kris och sorg. Arbetets frågeställningar undersöker hur personal som i sitt yrke möter barn i kris och sorg använder lek som ett verktyg för att hjälpa barnet. Arbetet studerar även huruvida personalen anser att leken bidrar till barnets förståelse för det inträffade samt om personalen anser att leken påverkar barnets självbild och självkänsla. Arbetet tillämpar en kvalitativ metod och antar en hermeneutisk anstats för att förklara och förstå ämnet. Datan samlades in genom semistrukturerade intervjuer. Resultaten av undersökning visar att leken används för att underlätta kommunikation, delge och mottaga information, skapa förståelse och tydlighet. Leken ses som det viktigaste verktyget vid bearbetning, läkning och bekräftelse i arbetet med barn.

Nyckelord; lek, personal, arbete, barn, kris och sorg.

Abstract

The aim of this work is to gain a deeper understanding of how staffs trained in behavior science apply play in their work and the impact this may have on children in crisis and grief. The essay examines how staff in their professional work with children in crisis and grief uses play as a tool to help the child. The essay also studies whether staff believes that play contributes to the child's understanding of the event and if the staff believes that play affects the child's self-image and self-esteem. The work applies a qualitative approach and adopts a hermeneutical approach to explain and understand the subject. The data was collected through semi-structured interviews. The results of the survey show that play is used to facilitate communication, to transmit and receive information, create understanding and clarity. Playing is seen as the most important tool in the processing, healing and confirmation in the work of children.

Keyword; Play, staff, professional work, child, crisis and grief.

Förord

Vi vill börja detta arbete med att tacka familj och vänner för Ert varma stöd under vår tid vid Högskolan i Skövde och i det hårda arbetet med examensarbetet. Vi vill även tacka Susanna Nordström för ditt engagemang och den inspiration och uppmuntran som du givit oss i egenskap av vår handledare. Vi är evigt tacksamma för din hjälp! Sist, men absolut inte minst, vill vi tacka oss själva. Tack Ann-Sofie, tack Sara, för ett gott samarbete, stöd och uppmuntran i vått och tørt och härliga minnen fyllda av lek och skratt! Vi skulle inte vilja dela denna erfarenhet med någon annan.

Med några avslutande vill vi ord påminna Er alla om att leka lite extra.
Det gör gott!

Innehållsförteckning

1. Introduktion.....	3
1.1 Inledning.....	3
1.2 Syfte.....	4
1.3 Forskningsfrågor.....	4
1.4 Disposition.....	5
2. Teoretiska utgångspunkter.....	5
2.1 Definitioner av begrepp.....	6
2.1.1 Definition av barn i kris och sorg.....	6
2.1.2 Definition av kris.....	6
2.1.3 Definition av sorg.....	6
2.1.4 Definition av lek.....	7
2.2 Symbolisk interaktionism.....	7
2.3 Socialisationen.....	8
2.4 Social responsivitet.....	9
2.5 Lekteoretiker.....	10
2.6 Lekens roller.....	11
3. Tidigare forskning.....	12
3.1 Tidigare forskning om barn i sorg.....	12
3.2 Tidigare forskning om barn i kris.....	14
4. Avgränsning.....	17
5. Metod och urval.....	18
5.1 Metodval.....	18
5.2 Urval.....	18
5.3 Etiska övervägande.....	19
5.4 Frågeformulär.....	19

5.5 Tillvägagångssätt.....	20
5.5.1 Pilotstudie.....	21
5.6 Transkriberingsprocess.....	21
5.7 Validitet och reliabilitet.....	22
5.8 Val av analysmetod.....	23
5.8.1 Angreppsätt.....	23
5.8.2 Förförståelse.....	24
6. Resultat och analys.....	25
6.1 Leken som verktyg för kommunikation och information.....	25
6.2 Leken som verktyg för tydliggörande.....	27
6.3 Leken som verktyg för bearbetning och läkning.....	29
6.4 Bekräftelse genom lek.....	31
7. Diskussion och slutsats.....	34
7.1 Egna reflektioner.....	37
Referenser	
Bilagor	

1. Introduktion

Nedan följer en introduktion av arbetet där inledning, syfte, forskningsfrågor och disposition presenteras.

1.1 Inledning

Intresset för hur barn hanterar och pratar om traumatiska upplevelser växte sig stort efter flodvågskatastrofen i Asien 2004 (Lindberg, 2008 s. 2). För de små barn som ännu inte klarade av att behärska det talande språket lyftes diskussionen om lekens betydelse för barns meningsskapande. I leken ges barnen tillåtelse att hantera oro, övervinna rädsla och hantera den verklighet som leken gestaltar (Lindberg, 2008 s.3). Crafoord skriver i boken *Barn som inte leker*:

”Människor frågar ofta hur vi kan förebygga den psykiska ohälsa som finns i vårt samhälle. Att upptäcka lekens läkande förmåga kan vara ett av svaren”. (Se Folkman & Svedin, 2003, s. 11)

Barn i kris och sorg ses som de barn som upplever våld i hemmet, barn som har en förälder med alkohol och/eller drogmissbruk, barn som förlorat en närstående samt barn med skilda föräldrar. Vart tionde barn i svenska hem har någon gång sett en förälder bli slagen, och fem procent upplever det ofta (Rädda Barnen, 2013). I varje skolklass finns det tre barn vars föräldrar dricker för mycket alkohol och ca 200 000 barn lever med psykisk ohälsa i sin vardag (Barnperspektivet, 2013). Det har visat sig att barn redan under spädbarnstiden kan skapa beteendemässiga minnen av trauman. Barn i 2-3 års ålder som utsätts för trauma kan minnas och berätta om det. Hos det lilla barnet upp till förskoleålder är symptomen mardrömmar, sömnsvårigheter, ätstörningar, separationsångest och överdrivet närhetsberoende från föräldrarna. Barnet har vanligtvis kroppsliga besvär som till exempel ont i magen. Barnet kan även falla tillbaka till de symptom som hör till de mindre barnen (Almgvist, Jonsson 2000, s 4097). Barnet försöker förminska sina skamkänslor genom att bevara händelsen som en hemlighet, men i hopp om att en vuxen ska rädda den. Skam och skuld känslan kommer från att barnet tror att de är orsaken till en viss händelse eller situation och att barnet inte kunde

förhindra den. Hos tonåringen är skuld och skam vanligast, men även att de drar sig undan från hemmet och skapar sig en vuxenidentitet. Barn i kris och sorg uppvisar ofta symtom av PTSS (posttraumatiskt stressyndrom). Kriterierna för PTSS är i första hand utformade för vuxna men man har i efterhand tillfört specifika kriterier för barn så som trauman framställda genom upprepad lek. Symtom som barn och unga uppvisar men som inte än finns med i kriterierna är överdrivet föräldraberöende och separationsångest. Hos det lilla barnet kan det utträ sig som regredierat beteende och en rädsla över att händelsen ska ske igen (Almqvist, Jonsson, 2000, s 4096).

I detta arbete kommer vi att försöka få en djupare förståelse för lekens betydelse för barn i kris och sorg. Vi vill undersöka på vilka sätt personal som i sitt yrke möter barn i kris och sorg använder lek som ett verktyg för att hjälpa barnet. Vi vill även studera huruvida personalen anser att leken bidrar till barnets förståelse för det inträffade samt om personalen anser att leken påverkar barnets självbild och självkänsla.

1.2 Syfte

Syftet med arbetet är att få en djupare förståelse för på vilka sätt leken används som ett verktyg för personal med utbildning inom beteendevetenskap och vilken betydelse personalen tillskriver leken i sitt arbete med barn i kris och sorg.

1.3 Forskningsfrågor

- Hur använder personalen lek för att hjälpa barn i kris och sorg?
- Hur tolkar personalen barnets lek?
- Vilken betydelse tillskriver personalen att leken har för barnets förståelse av det inträffade?
- På vilket sätt tolkar personalen att leken påverkar barnets självbild och självkänsla?

1.4 Disposition

Nedan följer en beskrivning av hur dispositionen i detta arbete kommer att se ut. Studien är indelad i 7 kapitel med tillhörande underrubriker. Arbetet börjar med en genomgång av det teoretiska ramverk som används i studien. Där ges definitioner av de begrepp som används i undersökningen samt det teoretiska underlaget som finns. Det teoretiska underlaget baseras på symbolisk interaktionism, lekteoretiker och lekens roller. Därefter följer en redovisning av den tidigare forskning som gjorts på ämnet. I detta arbete är tidigare forskning uppdelad i underrubrikerna ”tidigare forskning om barn i sorg” och ”tidigare forskning om barn i kris”. Kapitel 4 fokuserar på de avgränsningar som finns i arbetet och förklarar vad som skiljer vårt arbete från den tidigare forskningen. I kapitel 5, Metod och Urval, följer en genomgång av den kvalitativa metodologin som tillämpas i arbetet samt dess analysmetod. Här förklaras urval, etiska övervägande och frågeformulär. En noggrann genomgång av tillvägagångssätt och transkriberingsprocess ges. Här argumenteras även för arbetets förhållningsätt gällande de krav som finns på validitet och reliabilitet. Därefter följer en redovisning av resultat och analys. Resultaten delas upp i teman som kristalliserats fram i intervju svaren. Resultatet tolkas och kopplas samman med det teoretiska underlaget och den tidigare forskning som finns. Arbetets sista del utgörs av kapitel 7, diskussion och slutsats. Här redovisas svaren på forskningsfrågorna med koppling till tidigare forskning, teoretiska ramverk samt vår egen tolkning. Slutsatser kommer att dras och en diskussion om arbetets för- och nackdelar presenteras.

2. Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel kommer först en redogörelse av definitioner av begrepp som används i arbetet. Sedan följer en redovisning av de teoretiska utgångspunkter: symbolisk interaktionism, lekteoretiker och lekens roller, som finns i arbetet.

2.1 Definitioner av begrepp

Nedan följer en redovisning av de begrepp som är viktiga för studien.

2.1.1 Definition av barn i kris och sorg

Vi kommer i detta arbete definiera barn i kris och sorg som barn som upplever våld i hemmet, barn som har en förälder med alkohol och/eller drogmissbruk, barn som förlorat en närstående samt barn med skilda föräldrar.

2.1.2 Definition av Kris

Cullbergs (2006 s. 19) definition av kris är följande och som vi kommer att använda oss av i arbetet:

”Ett psykiskt kristillstånd befinner man sig i då ens tidigare erfarenheter och inlärd reaktionssätt inte är tillräckliga för att man ska förstå och psykiskt bemästra den livssituation som man råkat in i”.

2.1.3 Definition av Sorg

James och Friedman (2002) beskriver sorg som den normala och naturliga känslomässiga reaktionen vid en förlust av något slag. Sorg är enligt dem de motstridiga känslor som väcks av ett avslut på eller en förändring av ett välkänt livsmönster.

2.1.4 Definition av lek

Vår egen definition av lek är när barn tillämpar lek eller antar ett lekfullt angreppssätt. Leken kan utspelas i interaktionen med andra barn och/eller personal samt vid tillfällen då barnet leker självt. Leken kan introduceras av personalen eller inledas av barnet på eget initiativ.

2.2 Symbolisk Interaktionism

Det teoretiska perspektivet som vi har med oss under detta arbete grundar sig i symbolisk interaktionism. Kärnan inom den symboliska interaktionismen är att människan ses som tolkande och reflekterande och att hon kommunicerar med hjälp av symboler (Mead, 1976 s. 53). Dessa symboler kan vara gester, minspel, ord och andra symboler som människor tillskriver en viss mening. Sociala möten och sociala situationer är det viktigaste i en människas liv. I mötet med andra skapas fortlöpande ett mänskligt självmedvetande. En central tanke inom symbolisk interaktionism är att människan i mötet med andra skapar förmågan att se sig själv genom den andres ögon, ett så kallat *rollövertagande* (Mead, 1976 s. 182). Detta rollövertagande är det som hjälper människan att leva ett liv tillsammans med andra, utan alltför mycket kaos och oförutsägbarhet. När man möter en annan människa agerar man till viss del utifrån vad man tror att den andre förväntar sig. Ytterligare ett viktigt begrepp inom symbolisk interaktionism utvecklades av Cooley, och är en föregångare till rollövertagandet; *spegeljaget* (Cooley, 1902 s.15). Med spegeljaget menar Cooley att människan är kapabel till att föreställa sig den bild andra människor har av henne. Detta rollövertagande bidrar även till en viktig del av människans känsloliv. Våra tolkningar kan skapa känslor av stolthet och glädje men även känslor av skuld och skam.

Symbolisk interaktionism handlar om mer än det sociala mötet med andra människor och om rollövertagande, det handlar även om att utveckla någonting eget. Mead studerade jaget med begreppsparret *I* och *Me*, där *I* representerar det spontana inom oss, där vi tänker och känner att vi vill någonting och *Me* representeras av de förväntningar som samhället har på oss (Mead, 1976 s. 132). Mead beskriver *I* som det ”jag” som reagerar och genom antagandet av attityder har vi skapat ett *Me*.

Meads syn på leken är att det är genom lek som människan blir någon, att barnet genom leken provar olika identiteter samt att barnet leker för att det är roligt, inte bara för att möta identitetsproblem (Mead, 1976).

Meads teori om rollövertagande kommer i detta arbete att användas som grund för att skapa en förståelse för hur barnets situation kan komma att gestaltas i leken. Genom tolkning av leken ges möjligheten att få större insikt i vad och hur mycket barnet har upplevt i sin hemmiljö samt hur upplevelserna har påverkat barnet.

2.3 Socialisation

När ett nytt liv föds börjar *socialisationen* (Mead 1976, s 101). Det är genom socialisationen som det lilla barnet utvecklas till en individ som kan leva tillsammans med andra i samhället och som lär sig att tolka och förstå situationer. Under socialisationen och i mötet med den *generaliserande andre*, som innebär en mental bild av vilka regler och normer som råder i samhället, får barnet lära sig att förstå både sig själv och sin omvärld (Mead, 1976 s. 119). Barnet börjar gradvis internaliseras i gruppen och samhället samtidigt som det utvecklar och formar en personlig identitet. Mead delar in socialisationen i tre olika stadier: *Förberedande stadiet*, *lekstadiet* och *spelstadiet* (Mead, 1976 s. 119). Under det förberedande stadiet har barnet ännu inte utvecklat något eget självmedvetande och inte heller lärt sig att kommunicera med andra. Det viktigaste i det förberedande stadiet är att tolka och bedöma andras beteende och reaktioner. Under lekstadiet spelar barnet olika roller, exempelvis rollen som mamma eller pappa. Rollerna är inte organiserade i förhållande till varandra och barnet går in i en roll utan att vara medveten om hur rollen är relaterad till andra roller. Det är först i spelstadiet som barnet blir medvetet om hur olika roller är relaterade till varandra och skapar nu ett medvetande om de normer och regler som styr olika roller.

Enligt Berger och Luckmann (2003, s. 153) föds människan inte som färdiga samhällsmedlemmar, utan att bli en av samhället är en process som börjar med *internaliseringen*, där en tolkning av objektiva händelser som uttrycker mening av någon annans subjektiva processer som i sin tur blir subjektiv meningsfull av den som

tolkande. När individen har uppnått en viss grad av internaliseringen blir den en medlem av samhället. Internaliserings processen skapar *socialisationen*, som skapar det grundliga införandet av individen till en av samhället (Berger, Luckmann 2003, s. 154). Den första socialisation som individen genomgår är *primär socialisation* som sker i barndomen. Den andra är *sekundär socialisationen* som är den följande processen som sker när den redan socialiserade individen möter nya delar av samhället (Berger, Luckmann, 2003 s.154). Den primära socialisationen är den viktigaste och skapar grunden för den sekundära socialisationen. Barnets primära socialisation övervakas av de *signifikanta andra*. De signifikanta andra för över deras tolkning av barnets situation till barnet som en objektiv verklighet. Denna överföring är en känslomässig inlärnings process, där barnet identifierar sig med de signifikanta andra genom att överta roller, normer och attityder och göra dem till sina egna (Berger, Luckmann, 2003 s.155). Den primära socialisationen slutar när barnet börjar identifiera sig med samhället, *den generaliserade andres* normer och regler. Att i medvetandet skapas en förståelse av förhållandet mellan objektiv och subjektiv verklighet (Berger, Luckmann, 2003 s.161).

Teori om socialisationen kommer att användas för att skapa en förförståelse för hur barnets situation har påverkat dennes syn på sin egen roll och sitt eget jag samt hur barnets roll är relaterat till sin omgivning.

2.4 Social responsivitet

Asplunds (2010 s. 29) teori om *social responsivitet* handlar om människans sällskaplighet och hennes villighet att "svara" när det ställs "frågor" till henne. Asplund beskriver social responsivitet som när två människor möts och uppmärksammar varandra och svarar på varandras beteende. Det handlar om att "svara" på en annan när denne "frågar" dig. Asplund (2010, s. 52) beskriver denna sällskaplighet och disposition att "svara" när någon "frågar" som medfödd och drar paralleller till behaviorismens *respons* och *stimuli*. Vidare menar Asplund (2010, s. 12) att social responsivitet är ett växelspel mellan människor och förutsätter att man kan anta en annan människas roll i likhet med Meads *rollövertagande*. Social responsivitet handlar därmed om att svara på gemenskapen, att se och höra den andre i "du"-mötet och att möta den andre konkret

(Asplund 2010, s. 29). Social responsivitet handlar sålunda om bekräftelse.

Asplund (2010 s. 63) beskriver leken som ett uttryck för verklig fri social responsivitet, att leka är att respondera. I leken är stimuli och respons invändigt förenade och Asplund (2010, s. 67) förklarar att om man responderar på sig själv som om man vore någon annan, så är jag någon annan. Exempelvis om ett barn responderar på sig själv som om han/hon vore sin pappa, så är barnet sin pappa. Asplund (2010, s. 67) menar att innebörden av lekens karaktär är att det i leken är responserna som bestämmer över världen, inte världen som bestämmer över responserna.

Asplunds teori om social responsivitet kommer i detta arbete att användas för att få en större förståelse för betydelsen av bekräftelse hos människan.

2.5 Lekteoretiker

Erikson (1969, s. 197) fann att leken är en framkallad situation från barnet själv för att lära sig att klara av och att förstå verkligheten. Han ansåg att leken har stor betydelse för barns utveckling och lärande. Eriksson liknade leken vid en skyddshamn för barn att reparera skadade och traumatiska känslor.

Freud (1917, s. 147) menade att barn i leken kan tillfredställa sina önskningar och skapa sin egen värld. I denna värld kan de kringgå de hinder som hade stoppat dem i ”den riktiga” världen. Freud menade att ju fler gånger barnet upprepar en händelse genom aktiv lek, desto lättare bearbetar barnet händelsen och händelsen blir mer begriplig och mindre skrämmande. I leken blir känslorna äkta. De destruktiva känslor som kan finnas frigörs och ger plats för de positiva.

Vygotskij (1981, s. 192) menar, till skillnad från Eriksson (1969) och Freud (1917), att barns lek drivs av lustprincip. Han menade att leken endast ger lust om barnet finner lekens mål/resultat fördelaktigt för barnet själv. Vygotskij ser leken som den viktigaste källan för utveckling. Tanke, känsla och vilja skapas och i leken är de inte skilda från varandra.

Winnicotts (1981, s. 125) syn på lek är att det är en nödvändighet och skapas genom ett behov. Leken används även för att det lilla barnet ska särskilja sig från sin mamma. De tidiga spädbarnslekarna är symboliska gestaltningar, ett eget språk av de

känslor och av de kognitiva tankar som skapas. Barnet använder sig av ett övergångsobjekt t.ex. en nalle, vilket förstärks av dess lek med nallen. Nallen får en känslomässig betydelse. Detta sker när barnet har förstått att barnet är en egen person och inte är samma person som mamman. Detta är jobbigt för barnet som då byter ut sin mamma mot nallen för att kunna bli sig själv igen. Winnicott (1981, s. 137) beskriver platsen där leken skapas som ett eget rum, platsen mellan barnet och mamman. Detta är en sinnesvärld där de svarar på varandras gester. Han menade även att detta rum har den viktigaste rollen för individens utveckling, att identitet påbörjas där.

Goffman (1974, s. 25) skiljer på vad han kallar för *ärligt* och *cyniskt* rollspel och beskriver den ärliga rollspelaren som en individ som inte skiljer mellan sin roll och sitt jag och rollspelaren identifierar sig i den roll hon spelar, medan den cyniska rollspelaren skiljer mellan sitt eget jag och sin roll. Goffman menar att ju större barnet är desto större blir glappet mellan den ärliga och den cyniska rollspelaren. Vidare beskriver Berg (1992, s. 63) det lilla barnet som den ärliga rollspelaren och drar paralleller till det lilla barnets oförmåga till reflektion.

Lekteorierna kommer användas för att skapa en förförståelse för lekens betydelse i barnets identitetsskapande. Teorierna kommer att användas som stöd vid analys av personalens upplevelser av barnets lek och barnets syn på sin roll och situation. Vi tar fasta på att teoretikerna anser att leken är barnets språk och att barnet använder leken för att förstå och skapa mening samt att bearbeta svåra händelser.

2.6 Lekens roller

Att befinna sig i verkligheten gör vi alla, fast i olika ”tillstånd”. Som nämnt menar Goffman (1974, s. 25) att den ärliga rollspelaren är den som inte skiljer mellan roll och jaget, att roll och jaget identifieras ihop och att man är den roll som man spelar. Den cyniska rollspelaren skiljer mellan roll och jaget. Detta skiljande skapar snarare en roll i ett spel, som en karaktär, ett jobb. Dessa begrepp utvecklade Goffman för att se skillnaden på människans sanna jag och på vad som är människans masker.

Berg (1992, s. 26) beskriver den vuxna som den cyniska rollspelaren och barnet som den ärliga rollspelaren. De vuxna kan pendla mellan de två olika sorternas rollspel

medans barnet för det mesta är den ärliga rollspelaren. Ju äldre barnet blir desto större blir glappet mellan rollerna. Berg drar en parallell mellan Goffmans (1974) teori om cynisk och ärlig rollspelare mot Meads (1976) teori om "I" och "Me" där I-fasen innebär impulsiva handlingar och perception medan Me-fasen är manipulativ. Goffmans ärliga rollspelare är den som leker och är släkt med Meads I, som domineras av barnet. Den cyniska rollspelaren är den som spelar och som är släkt med Me, som domineras av vuxna. Att leken är ursprunget för allt menar både Mead (1976), Freud (1917) och Winnicott (1981).

Teorier om lekens roller kommer att användas för att skapa förståelse för barnets ärliga lek. Det är med stöd av Goffman (1955) och Berg (1992) och synen på ärligt och cyniskt rollspel, där de menar att det är barnets som är den ärliga rollspelaren, som vi valt att begränsa arbetet till barnen i förskoleåldern.

3. Tidigare forskning

Tidigare forskning kommer att användas för att skapa en förförståelse för ämnet. Vi har medvetet valt tidigare forskning som berör olika typer av problematik kring barnet för att skapa en bredare förståelse för lekens tillämpningsområden.

3.1 Tidigare forskning om barn i sorg

Fearn och Howard (2012) beskriver i sin studie hur lek kan användas som resurs för barn som möter stora motgångar i livet. Respondenterna i studien var barn som fallit offer för bombningarna i Beirut 2006, övergivna barn i Rumänien samt gatubarn i Rio och Cali. Barnen var under tiden för studien i åldrarna 1-15 år gamla. Grunden för Fearn och Howards (2012) studie finns i FN:s barnkonvention där barn ges universell rätt till att vara barn, inkluderat deras rätt till lek. Fearn och Howard (2012) använder i sin studie *strukturerad lek*, *dramatisk lek* och *icke-direktiv terapeutisk lek*. De finner att alla barn i studien under leken finner förmågan till att reglera emotionell upphetsning och minska sin oro. Leken inbringade en känsla av val och kontroll och gav dem autonomi. Barnen uppvisade en affektiv interaktion med sin sociala omgivning och lärde sig

genom leken att handskas med stress och tänka kreativt. Resultaten visar att barnen i Beirut och de övergivna barnen i Rumänien genom leken utvecklade tillitsfulla relationer till sin omgivning. Speciellt för gatubarnen i Rio och Cali var att leken erbjöd barnen en tid och plats för vila och skydd. Leken inbringade en känsla av egenmakt och barnen såg potential att bli agenter för förändring. Fearn och Howards (2012) studie visar att leken är en avgörande faktor i barns utveckling av en emotionell motståndskraft.

Robson (2008) beskriver i sin fallstudie *The driver whose heart was full of sand: Leigh's story* hur 8-åriga Leigh leker sig genom sorgen efter förlusten av sin storebror, hjälte och beskyddare. Robson (2008) beskriver hur leken erbjöd Leigh en säker relation där han kunde utforska och ge mening åt sina traumatiska minnen. Tillsammans med Robson genomgår Leigh åtta sessioner och Robson beskriver i studien hur Leigh tillskriver varje session ett ämne. Första träffen präglad av katastrof, vidare till konfronterning och övervinnande av rädslor, kontroll och styrka, erkännandet av sorg vid förlust, till sista sessionen präglad av överlevnad. Robson menar att leken gav Leigh självförtroendet och styrkan till att växa utan sin beskyddare vid sin sida. Robson (2008 s. 79) skriver: "Genom leken gavs [barnet] möjligheten att uttrycka sin kärlek för sin bror och smärtan från att förlora honom" (Författarens översättning).

Hetherington, Cox och Cox (1979) presenterar en longitudinell studie om effekterna av skilsmässa på lek och social interaktion hos barn. Sammanlagt deltog 48 barn i förskoleåldern med skilda familjer och 48 barn i förskoleåldern med icke-skilda familjer i studien. Barnen studerades 2 månader, 1 år och 2 år efter skilsmässan. Resultatet visar negativa effekter på barnens lek och sociala interaktion under det första året efter skilsmässan. Resultatet är samma oavsett kön. De negativa effekterna är i stort sett försvunna för flickor två år efter skilsmässan, medan effekterna är mer intensiva och varaktiga för pojkar. I jämförelse med barnen i icke-skilda familjer var barnen från skilda familjer mindre socialt och kognitivt mogna strax efter skilsmässan. Begränsningar och rigiditet i lek var särskilt anmärkningsvärt. Året efter skilsmässan visar resultaten att både pojkar och flickor i högre utsträckning visade hjälpsökande, beroende, utåtagerande och icke-kompatibelt beteende. Återigen var resultaten mer varaktiga hos pojkar än hos flickor. Även då beteendet hos pojkar till fränskilda familjer förbättrats ansågs de mer negativa än barn till icke-skilda familjer och flickor till skilda

familjer.

Kot, Landreth och Giordano (1998) undersökte effekten av barn-fokuserad lekterapi med barn som bevittnat våld i hemmet. Sammanlagt deltog 22 barn i åldrarna 4-10 i terapisesioner varje dag under 2 veckors tid. Resultaten visar att barnen upplevde en betydande ökning av självuppfattning och en signifikant minskning av den totala beteendeproblematiken. Resultaten visar även en betydande ökning av fysisk närhet, vårdande beteende och kreativitet.

Larsson (2009) skrev om *Ballongen - barngrupp för barn med skilda föräldrar*. Undersökningens syfte var att öka kunskapen om barnets perspektiv vid svår skilsmässa och hur barn samtalar om sin situation. Barn med skilda föräldrar i konflikt glöms ofta bort och barnet löper stor risk att fara illa. Genom intervjuer med personalen och från insamlade enkäter från föräldrar och barn konstaterar Larsson att personalen var i behov av mer tid för att förbereda och avsluta samtalen med barnen. Övergripande ansåg alla respondenterna att barnets röst måste bli mer hörd. Genom ”barnens tips till föräldrarna” där respektive barn fick skriva lappar med tips på till sina föräldrar, fick föräldrarna i undersökningen specifika tips från den barngrupp som deras eget barn deltagit i. Några exempel på dessa tips från barnen var; Ni måste lyssna på barnen, barnen vill inte vara ”budbärare” och barnen vill träffa båda sina föräldrar annars blir de ledsna.

3.2 Tidigare forskning om barn i kris

Aldridge (2008) skriver i sin studie *All work and no play – Understanding the needs of Children with caring responsibilities* om unga människor som förser vård till föräldrar med mental ohälsa. Syftet med studien är att belysa problematiken hos den del av befolkningen som till stor del är kraftigt negligerad, nämligen barn som lever med och tar hand om föräldrar med allvarliga psykiska problem. Studien antar en kvalitativ ansats och angriper problemet ur tre synvinklar; barnens, föräldrarnas samt professionella yrkesutövares. Synsättet ger möjligheten till en mer heltäckande bild av föräldrarnas psykiska mående, konsekvenserna för barnen samt arten och omfattningen av professionella insatser. Studien ger även en teoretisk möjlighet att utmana den kritik gällande funktionshindrades rättigheter vars följare hävdar att om vuxna med

funktionshinder försågs med tillräckliga tjänster skulle barnen inte behöva bry sig.
Aldriges definition av unga vårdare är:

”barn och ungdomar under 18 år som tillhandahåller eller avser att tillhandahålla vård, stöd och hjälp till en annan familjemedlem. De utför, ofta på en regelbunden basis, betydande eller väsentligt vårdande uppgifter och antar en nivå av ansvar som vanligtvis skulle vara förknippade med en vuxen ” (s. 262).

Aldridge beskriver hur begränsat socialt nätverk, skolfrånvaro, akademiska underprestationer och psykisk och emotionell problematik kan komma att uppstå som en konsekvens för unga som tillhandahåller vård, stöd och hjälp.

I forskningen *Familjevåld: mäns våld mot kvinnor och barn* gjord av Löfenberg och Rahm (2007), undersöktes kvinnors och barns hälsa och psykiska välmående vid ”alla kvinnors hus” samt brottsofferjouren. Syftet med undersökningen var att arbeta fram ett forskningsunderlag och en handlingsplan för fortsatt arbete mot familjevåld. Författarna menar att det är genom kunskap som förmågan att minska våldet finns samt att det är ett ämne som vi måste våga se och bemöta. Respondenterna i undersökningen beskriver hur barnets behov av hjälp yttrade sig genom tysthet, tillbakadragande, aggressivitet och utåtagerande. Vidare visade sig att samtliga av barnen i undersökningen från och till under 6 månader upp till 1 år lidit av posttraumatisk stress.

Balkmar, Biller och Erikssons (2006) rapport; *Mäns våldsutövande - Barns upplevelser* redovisar en kartläggning hur verksamheter i hela Sverige jobbar med att få män som utövar våld att sluta med sin våldsutövning mot kvinnor och barn. Barnperspektivet i rapporten är om barnens säkerhet och om barnens behov tillgodoses. Verksamheterna som ingick i kartläggningen omfattar både offentlig regi och frivilligorganisationer. Rapporten redovisar att det finns 87 verksamheter som är inriktade på barn. Den vanligaste insatsen av samtliga verksamheter är samtal, både individuella och gruppsamtal. Den vanligaste samtalsformen mot barnen är Rädde Barnens modell för *individuell kris och traumabearbetande samtal*, modellen kallas även för *Trappan* (Balkmar,Biller, Eriksson, 2006, s. 90). Samtalsmodellen Trappan bygger på tre olika steg där första steget handlar om att skapa kontakt, andra steget

innebär en rekonstruktion av händelsen och sista steget är att förmedla information och kunskap. Bristen som fanns om barnens säkerhet är att verksamheterna saknar en klar rutin för riskbedömningen om barnen är trygga i närheten av våldsutövaren. Bristen verkar även grunda sig i kommunikationen mellan personal och barn. Då det ligger på personalens bord att anmäla till socialtjänsten om det tror att det finns någon risk för barnens säkerhet, är det av stor vikt att kommunikationen mellan parterna fungerar utan större förhinder.

Almqvists (2011) forskning *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma* är ett resultat från intervjuer med både barnen och mammorna och ett skattningsformulär. I studien medverkade 219 mammor och 315 barn, varav 69 barn intervjuades, resten beskrevs av sin mamma. Samtliga barn som ingick i studien hade sett någon form av våld mot sin mamma, både fysiskt och psykiskt. Enligt mammorna har 63 % av barnen själva också blivit utsatta av våld av samma förövare (Almqvist, m.fl., 2011, s.39). Förövarna i forskningen var alla män och i 88 % av fallen var förövaren barnens biologiska pappa och 12 % styvpappa. Mammorna beskriver även att majoriteten av männen har alkoholproblem. Resultatet av forskningen visade att barn som bevittnat våld mot sin mamma i tidig barndom hade förhöjd risk för depression, beteendeproblem och posttraumatiskstress. Mammornas egen beskrivning av barnen är att familjens situation har påverkat barnens beteende att fungera i vardagen, att fungera i skolan, fritid och i familjesituationen (Almqvist, m.fl., 2011).

Hansson m.fl. tog 2009 fram en metodbok för verksamheter som riktar sig till barn och unga med familjer där det finns någon form av missbruk. Resultat av undersökningen *Barn och unga i familjer med missbruk* visar att de viktigaste insatserna är att kartlägga riskfaktorer och stärka skyddsfaktorer (Hansson, m.fl.,2009, s.37). Riskfaktorerna hör oftast till den rådande familjesituationen som en följd av missbruket. Några av dessa faktorer är om barnet är tryggt, huruvida det finns någon risk för någon form av våld och i vilken mån barnets behov tillgodoses. Skyddsfaktorerna är det som ska prägla insatserna för barnet, det som barnet behöver för att bearbeta händelser och sin situation. Detta är faktorer som trygg anknytning, social kompetens, självförtroende och förmåga att kunna hantera känslor och relationer. Studien beskriver hur mötet med barn ska ha ett tydligt syfte och en välordnad struktur som är individanpassad.

Innehållet skall baseras på olika teman med rollspel, lekar och samtal (Hansson, m.fl., 2009).

4. Avgränsning

Vi kommer att fokusera på personalens arbete med barn i förskoleåldern (barn upp till 7 år gamla). Arbetet avgränsas till barn i förskoleåldern då det är hos det lilla barnet som det är mest förekommande att de använder sig av återupprepad lek i form av den traumatiska händelsen (Läkartidningen, 2000) och då det lilla barnet anses ärlig i sin lek (Berg, 1992)

Som tidigare nämnts är mycket av den tidigare forskningen fokuserad på lekterapi och skiljer sig därmed från vår definition av lek. Vi kommer i denna undersökning definiera lek som när barn tillämpar lek eller antar ett lekfullt angreppsätt för att berätta om eller gestalta en händelse eller situation. Leken kan utspelas i interaktionen med andra barn och/eller personal samt vid tillfällen då barnet leker självt. Vårt arbete antar ett personalperspektiv och vi är intresserade av att få en djupare förståelse för på vilka sätt leken används som ett verktyg för personal med utbildning inom beteendevetenskap och vilken betydelse personalen tillskriver leken i sitt arbete med barn i kris och sorg. Vi kommer därmed inte anta ett barnperspektiv och utgå från barnens upplevelser som mycket av den tidigare forskningen gör. Vi anser att personalens tolkningar och förståelse för lek och lekens betydelse är en intressant vinkling på ämnet som ofta glöms bort då barnens röst ofta hamnar i fokus. Vi vill med detta arbete belysa hur personal tillämpar lek i sitt arbete och vilken positiv inverkan leken har i arbetet med barn i kris och sorg.

Arbetet kommer inte att ta hänsyn till respondenternas ålder, kön och etnicitet då detta inte anses vara nödvändigt för att kunna uppfylla arbetets syfte.

5. Metod och urval

Nedan följer en redovisning för arbetets metodval, urval, etiska övervägande, frågeformulär, tillvägagångssätt, transkriberingsprocess, validitet och reliabilitet samt analysmetod.

5.1 Metodval

I denna studie har en kvalitativ metod tillämpats. Kvalitativ metod utförs vanligen i respondenternas naturliga miljö, där de upplever och erfar det aktuella problemet (Creswell, 1998, s. 15) och fokuserar på respondenternas tankar, känslor och upplevda livsvärld av problemet (Bryman, 2010, s. 35). Kvalitativ metodologi tillämpas under detta arbete då metoden anses vara mest lämpad för studiens syfte. Datan har samlats in genom semistrukturerade intervjuer (Creswell, 1998, s. 18). Semistrukturerade intervjuer valdes då utrymme ges till respondenterna att fritt utforma svar på de frågor som intervjuaren ställer men även då utrymme och möjlighet ges till intervjuaren att ställa frågor på något som respondenten har sagt men som inte nämns i intervjuguiden (Kvale & Brinkmann, 2009). Semistrukturerade intervjuer öppnar därmed upp möjligheten för ett bredare perspektiv på ämnet.

5.2 Urval

Samtliga respondenter är utbildade inom beteendevetenskap och är anställda som socialpsykolog, socionom, diakon samt terapeut, och möter i egenskap av yrkesutövare dagligen barn i kris och sorg. Respondenterna är verksamma inom kommun, landsting och privat regi och valda genom ett *målinriktat urval* (Bryman, 2011 s. 434). Med ett målinriktat urval menas att respondenterna i undersökningen är strategiskt valda. Urvalet har gjorts utifrån en önskan om att de personer vi intervjuar är relevanta för forskningsfrågorna. Respondenterna medverkar i studien på basis av sin expertis inom ämnet och intervjuas därmed utifrån sin yrkesroll och inte sina personliga åsikter. Respondenterna kontaktades efter samtal till olika kommuners växel där vi kopplades

vidare till de organisationer inom kommunen som arbetar med utsatta barn. Respondenterna som arbetar inom privat regim kontaktades efter en sökning på webben. Studiebesök har gjorts hos de privatägda organisationerna innan intervjuerna genomfördes. Respondenter i studien består av 10 män och kvinnor som i sitt yrke kommer i kontakt med barn som genomgår eller har genomgått någon form av kris och sorg. Respondenterna är verksamma och intervjuades i mellan- och södra Sverige.

5.3 Etiska överväganden

Vi kommer i detta arbete att förhålla oss kritiskt till de regler och riktlinjer som vetenskapsrådet presenterar angående etiska frågeställningar. *Informationskravet* innebär att forskaren skall informera respondenterna om forskningsuppdragets syfte. *Samtyckeskravet* betyder att deltagare i undersökningen medverkar på frivillig basis. *Konfidentialitetskravet* innebär att uppgifter om inblandade ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem. Med *nyttjandekravet* menas att insamlade uppgifter får endast användas för forskningsändamål. (vetenskapsrådet, 2013). För att försäkra oss om att vi uppfyller de krav som ställs har respondenterna i samband med intervjuerna tilldelats ett följebrev (se bilaga 2). Respondenterna tar i brevet del av våra etiska riktlinjer och försäkras om anonymitet, frivillighet och möjligheten att avbryta intervjun. Respondenterna har även blivit informerade om att inspelade intervjuer kommer att kasseras efter transkribering. Som tidigare nämnt tas ingen hänsyn till respondenternas ålder, kön eller etnicitet vilket även detta bidrar till ökad anonymitet. Då respondenterna intervjuas på basis av sitt yrke och arbetsmetod finns liten risk för att undersökningen inkräktar på respondenternas privatliv.

5.4 Frågeformulär

En intervjuguide bestående av ett 20-tal frågor har utformats (se bilaga 1). Vid utformningen av frågorna utgick vi till stor del efter den information som vi fått ta del av vid studiebesök på några för undersökningen relevanta arbetsplatser samt vad vi

kommit fram till efter genomgång av teorier. Exempel på frågor baserade på studiebesök är; ”Upplever Ni att det finns några fördelar och nackdelar i arbetet med lek?” och ” Upplever Ni att det finns någon process i barnets lek?”. Exempel på frågor baserade på teori är; ”På vilket sätt upplever Ni att leken bidrar till barnets förståelse för sin situation?”. Frågorna är kategoriserade utefter forskningsfrågor med kompletterande bakgrund- och övrigtfrågor. Intervjuguiden är baserad på forskningsfrågorna för att underlätta för överblick, analys- och resultatarbetet. Frågorna i intervjuguiden är semistrukturerade och lämnar utrymme för följdfrågor och funderingar som uppkommer under intervjuens gång.

5.5 Tillvägagångssätt

10 intervjuer på vardera 40-75 minuter gjordes vid olika tillfällen och organisationer. Intervjuerna genomfördes från vecka 13 till vecka 15 år 2013 och utfördes på respektive respondents arbetsplats. Innan intervjuerna inleddes tilldelades respondenterna ett följebrev (se bilaga 2) där etiska riktlinjer förklarades och där respondenten lämnade sitt samtycke till intervjun. Respondenterna ombads i början av intervjun att fritt berätta om sin arbetsplats och hur de generellt använder sig av lek i sitt arbete. Hos majoriteten av respondenterna fick vi vid detta tillfälle chansen att ta del av det material som respondenterna använder sig av i sitt arbete samt se en demonstration av några av de lekar de tillämpar. Därefter ställdes frågor och följdfrågor från intervjuguiden. Under intervjun var förutom respondenten två intervjuare närvarande. Av de två intervjuarna var den ena mer aktiv i interaktionen med respondenten och var den som höll i intervjun medan den andre var mer reserverad och tog stödanteckningar. Anledningen till att vi valde att närvara båda två vid intervjuerna var då vi ville säkerställa att vi inte missade någon viktig information. Den intervjuare vars roll var mer tillbakadragen under intervjun ansvarade för att anteckna intressant information som vi sedan kunde återkoppla till. Intervjuerna spelades in. Respondenterna fick ingen ersättning för sitt deltagande i studien.

5.5.1 Pilotstudie

En pilotstudie med två intervjuer på vardera 60-90 minuter genomfördes för att testa frågornas förståelighet samt om det finns utrymme för missförstånd och misstolkningar. Intervjuerna gjordes vid två olika tillfällen, vid två olika organisationer. Intervjuerna genomfördes på respektive respondents arbetsplats som båda är belägna i mellansverige. Båda respondenterna är verksamma inom privat regi. De intervjufrågor vi ställt vid pilotstudien anser vi har potentialen att ge de svar som behövs för problemformuleringen och syftet men mer data behövs för att säkerställa analysens resultat. Efter genomförd pilotstudie omarbetades intervjuguiden i viss mån. Antalet intervjufrågor förändras inte, dock frågornas innehåll. Några av frågorna var i behov av grammatiska förändringar för att bli tydligare och mer lättförståliga.

5.6 Transkriberingsprocess

Efter genomförda intervjuer transkriberades allt material (Bryman, 2010). För att minska risken för eventuella problem användes vid intervjuerna alltid två diktafoner som båda spelade in intervjun. Respondenterna och materialet är kodat efter fiktiva namn. Samtliga respondenter samtyckte till inspelning av intervjun och vi kunde inte urskilja några negativa effekter av att intervjun spelades in. I de transkriberade intervjuerna framgår inte tonfall, förlängning av ljud samt kroppsspråk. Anledning till att inte tonfall, förlängningar och kroppsspråk transkriberas är delvis för att respondenterna var verbalt skickliga och återkommande upprepade vad de ansåg vara av vikt för undersökningen samt använde sig i stor utsträckning av förstärkningsord. Vald transkriberingsmetod används även för att skydda respondenter då ämnet för undersökningen är av känslig karaktär och flera av respondenterna blev starkt känslomässigt påverkade under intervjun. Vi har istället valt att transkribera pauser och tillfällen under intervjun då respondenten beskriver något material.

En kodning av det transkriberade materialet genomfördes där intervjuerna upprepade gånger lästes igenom. Vid de första genomläsningarna av intervjuerna markerades inte några notiser och materialet tolkades inte. Vid senare genomläsningar noterades citat, kommentarer och nyckelord som vi fann av intresse. Därefter

granskades det markerade materialet och en kodning av begrepp och kategorier gjordes. Samtliga transkriberingar granskades tillsammans för att sammanställa likheter och skillnader mellan de kodningar som påträffats. Kodningsprocessen genomfördes av oss båda två.

Efter en analys av de transkriberade intervjuerna återfanns vissa teman som respondenterna upprepade gånger återkom till. De teman som vi lyckats urskilda ur transkriberingarna är; *Kommunikation och information, tydliggörande, betarbeting och läkning* samt *bekräftelse*.

5.7 Validitet och reliabilitet

Vårt arbete kommer att förhålla sig till kriterierna för bedömning av samhällsvetenskapliga undersökningar: *validitet* och *reliabilitet*. Extern och intern reliabilitet eller tillförlitlighet berör frågor om huruvida undersökningen blir densamma och går undersökningen att upprepa med samma resultat om den genomförs på nytt eller huruvida resultatet har påverkats av forskaren, slumpmässiga eller tillfälliga förutsättningar (Bryman, 2011 s. 352). Extern reliabilitet avser i vilken grad en undersökning kan replikeras och intern om överrenskommelsen mellan forskare om hur saker de ser och hör ska tolkas. Vi upplever i vår undersökning att det finns vissa svårigheter i att uppfylla kriteriet för extern reliabilitet. Vår undersökning utspelar sig i ett socialt sammanhang med individer som berättar om sina upplevelser och känslor kring ett visst ämne och vi anser att det inte går att ”frysa” en social miljö. Skulle undersökningen göras om skulle resultatet med största sannolikhet skilja sig från vårt resultat då respondenterna inte längre befinner sig på samma plats i livet utan besitter mer kunskap och nya erfarenheter. Vid tidpunkt för intervjuerna var vi båda närvarade, för att säkerställa att vi inte missat någon viktig information, och då ett gemensamt tolkningssätt utarbetats anser vi att vi uppfyller de kriterierna för intern reliabilitet. Validitet berör frågor om huruvida man observerar, identifierar eller mäter det man har för avsikt att mäta (Patel m.fl., 2003). Validitet delas in i extern och intern validitet där intern validitet menas att det ska finna en god överensstämmelse mellan forskningens observationer och de teoretiska ramverk som finns. Intern validitet gäller därmed giltigheten av påståenden gjorda inom studien. Extern validitet anger i vilken grad man

kan generalisera de resultat man fått fram i en undersökning till andra sociala miljöer, situationer och grupper. (Bryman, 2011 s. 352) Vi anser i vår undersökning att vi kan uppfylla kriterierna för intern validitet. Med en god inblick och förståelse för den teoretiska ramen för undersökningen har vi kunnat urskilja ett antal variabler som vi utarbetat i intervjuguiden. En pilotstudie har genomförts för att testa intervjuguiden och omarbetades efter genomförd pilotstudie för att stärka upp de brister som fanns. Vi upplever dock vissa svårigheter i att uppfylla den externa validiteten som berör frågor om huruvida resultatet kan generaliseras till andra sociala miljöer och situationer. Vi anser att de resultat vi fått fram är specifika för de respondenter som ingått i undersökningen och för de organisationer de arbetar på. Som nämnt ovan finns inte möjligheten att ”frysa” eller replikera ett socialt sammanhang och svaren blir därmed specifika för tidpunkten för intervjun. Argument finns dock för att resultatet till viss del är generaliserbart då samtliga respondenter är verksamma inom olika kommuner och organisationer. Undersökningen har inte skett i samarbete med något specifikt företag utan vänder sig generellt till personal med beteendevetenskaplig utbildning som arbetar inom olika kommunala och privata organisationer i olika kommuner i mellan- och södra Sverige. Resultatet kan därmed till viss del generaliseras till liknande organisationer som arbetar med samma typ av problematik.

5.8 Val av analysmetod

I detta avsnitt kommer en redovisning för vald analysmetod ges där arbetes angreppssätt och förförståelse presenteras.

5.8.1 Angreppssätt

Insamlad data behandlades ur ett hermeneutiskt tolkningsperspektiv. Ett hermeneutiskt tolkningssätt är en form av tolkning som går ut på att skapa förståelse för den mening, innebörd och de värderingar som finns i exempelvis en text eller en handling (Patel, 2011). Hermeneutiken menar att man kan skapa en förståelse för människans livsvärld och den mänskliga existensen genom tolkning av dennes språk. Genom tolkning av mänskliga handlingar, mänskligt liv och mänsklig existens som kommer till uttryck genom det skrivna och talade språket går det att skapa en förståelse för andra människor

(Patel, 2011). En central idé inom hermeneutiken är att den forskare som analyserar en text, en mänsklig handling eller det talade språket ska försöka få fram textens mening utifrån det perspektiv som dess skapare haft. Hermeneutiken tar därmed stor hänsyn till den bakgrund och det sociala sammanhang som objektet för tolkningen har sitt fäste i (Bryman, 2011). De barn som vår undersökning berör befinner sig på olika sätt i svåra situationer med trauman och livsomställande händelser. Barnens situation måste vi därmed ta i akt när vi tolkar personalens upplevelser av sitt arbete. Vi har i detta arbete valt att använda oss av en hermeneutisk ansats då vi anser att arbetet är i viss mån i behov av tolkning då några av våra forskningsfrågor berör personalens upplevelser av barnets förståelse och utveckling och det finns därmed ett behov för oss att tolka det som respondenterna säger. En renodlad fenomenologi eller en empirisk fenomenologisk ansats ger inte någon förklaring eller tolkning av ämnet, utan fokuserar på människors beskrivning av sina upplevelser. Undersökningens ontologiska inriktning är *social konstruktionism* som innebär att sociala förteelser och dess mening är socialt konstruerat genom den mänskliga interaktionen (Wennerberg, 2010, s. 29). Denna kritiska kraft tar inte det omedelbara eller direkta för givet utan försöker avslöja de fenomen som är bakomliggande och styr det synliga, det bakomliggande som är förankrat i verkligheten (Wennerberg, 2010). I vår undersökning vill vi finna den synliga lekens grund och hur detta blir barnets språk i bearbetningen samt hur personalen använder sig av fenomenet lek i sitt arbete med barn i kris och sorg. Leken ses som en kategori av social konstruktionism eftersom den konstrueras i samspelet med andra människor. Lekens mening och innebörd varierar utifrån tid och rum. Som tidigare nämnt styrs leken av bakomliggande faktorer som är förankrade i verkligheten. I denna studie är dessa faktorer kris och sorg.

5.8.2 Förförståelse

Den förkunskap, de tankar, känslor och intryck som forskaren besitter ses inom hermeneutiken som en fördel och en tillgång snarare som ett hinder. Den hermeneutiske forskaren närmar sig sitt forskningsobjekt subjektiv och utifrån sin egen förförståelse (Patel, 2011). För att skapa en god förståelse för det studerade problemet krävs ofta att forskaren använder sin empati eller medkänsla för problemet. Den hermeneutiske

forskaren försöker alltid att se till helheten och anser att helheten är mer än summan av delarna. För att få fram en god förståelse för det studerade ställer den hermeneutiske forskaren ständigt helheten i relation till delarna och pendlar fram och tillbaka mellan dem (Patel, 2011). Detta visar sig exempelvis i hur vi har tolkat våra intervjuer. Vi har börjat med att läsa våra noggrant utskrivna intervjuer i sin helhet för att skapa oss en god förståelse av den. Vi har sedan brutit ner texten i delar för att lättare kunna skapa oss en förståelse för de teman som finns i texten. Vi har ställt helheten i relation till delarna och pendlat där emellan för att få en god förståelse för problemet. I vår undersökning finns en god förförståelse av teori och tidigare forskning, vi kan dock inte redogöra för en personlig förförståelse men utesluter inte att möjligheten finns.

6. Resultat och analys

Efter en analys av intervjumaterialet återfanns vissa teman och underrubriker som redovisas nedan. Vi kommer i detta kapitel att integrera resultat och analys efter varje tema. Vi anser att detta bidrar till en mer lättöverskådlig text och underlättar för läsaren att följa med i våra resonemang. Respondenterna svarade till stor del på liknande sätt på frågorna och vi kunde inte urskilja några större skillnader. De frågor där respondenterna skiljde sig i sina svar var frågor gällande om de upplever någon process i barnets lek och utveckling, varpå vissa respondenter upplever en tydlig process medan andra inte gjorde det. De respondenter som inte ser sig uppleva någon process går emot vad den tidigare forskningen säger, där en tydlig process i barnets lek presenteras (Fearn och Howard, 2012; Hetherington m.fl., 1979; Robson, 2008). De teman som vi lyckats urskilja ur materialet är; *Kommunikation och information, tydliggörande, bearbetning och läkning, bekräftelse.*

6.1 Leken som verktyg för kommunikation och information

Samtliga av våra respondenter svarar att leken är en självklar del i deras arbete och att de inte skulle kunna arbeta med barn om de inte skulle kunna leka. De beskriver leken

som ett naturligt inslag och att det är det viktigaste redskapet de har för att nå fram till barnen de möter. Dan beskriver lekens positiva inverkan såhär: ”... så det [leken] har ju ett otroligt syfte som inte går att nå om man bara pratar om det” (Transkribering s. 1).

Respondenterna betonar två viktiga funktioner som leken har i arbetet med barn i kris och sorg och det är förmågan att möta barnet på barnets nivå samt att leken är barnets språk. De beskriver fortsättningsvis hur leken hjälper till att locka fram känslor och hur barn genom lek vågar berätta om svåra saker. Genom leken sker en känsla och förståelse för barnet som bidrar till att barnet vågar dela med sig. Anna beskriver det på följande sätt:

”jag ser också på barnet när de kommer hit att när jag är redo att möta barn genom lek så vågar de ge mig mer förtroende också och öppna sig och förstå ...att komma till ett sammanhang där man ska prata om det allra värsta kräver att jag också förstår och befinner mig där barnet befinner sig” (Transkribering s. 2).

Vidare beskriver respondenterna hur leken kan användas som en typ av kommunikation och till att förmedla information. De beskriver hur man genom lek på ett roligt, lekfullt och avdramatiserat sätt både kan få och förmedla information som annars skulle vara mycket svår att delge. Leken är barnets referensram och det är genom leken som barnet berättar vad de tycker är jobbigt. Leken symboliserar barnets upplevelser av händelser som skett i verkligheten och ofta har barnet inte förmågan att återberätta med ord utan använder sig av lek för att förmedla sina erfarenheter och upplevelser. Anna förklarar:

”jag tolkar barnets lek hela tiden. Leken symboliserar händelser i verkligheten och av tolkningen finner jag det som jag behöver hjälpa barnet med ... barnen kan berätta jättejobbiga saker genom att leka det och då lägger jag en jättestor vikt vid lekens innehåll” (Transkribering s. 4).

Vi tolkar respondenternas svar som att leken har en stor betydelse för deras arbete med barn i kris och sorg. Leken används av personalen som ett verktyg och av barnen som

ett språk. Det kan förklaras som att leken ger personal och barn möjligheten att mötas i ett sammanhang som annars skulle vara mycket svårt att nå fram till. Avsaknaden av lek skulle enligt oss göra det omöjligt för barnen att berätta, förklara, förstå och bearbeta ett traumatiskt minne. Vi kopplar samma de fynd vi hittat i respondenternas svar med Erikson som ansåg att leken är en framkallad situation för att barnet ska lära sig att klara av och att förstå sin verklighet (Erikson, 1969). På liknande sätt ser vi att det är genom leken som personalen kan förmedla information och kunskap till barnen som hjälper dem förstå sin situation. Detta överensstämmer med den tidigare forskning som finns och Larsson (2009) förklarar i sin studie hur barn genom lek vågar förmedla information om sina upplevelser till personalen. Larsson menar att det är genom leken som barnen får möjligheten att berätta om känslor som de annars inte skulle kunna eller våga förmedla. Balkmar m.fl. (2006, s. 90) beskriver hur samtalsmodellen Trappan, den mest använda modellen för barn som bevittnat våld, innefattar ett sista steg där fokus ligger på att förmedla kunskap och information. Vi kopplar även samman detta med symbolisk interaktionism där kärnan är att människor kommunicerar genom gester, minspel och andra symboler (Mead, 1976). Enligt vår mening kan leken ses som en symbol och i likhet med teorin visar resultaten av vår undersökning visar att barnet använder leken som sitt språk och kommunicerar med andra människor genom lek. På liknande sätt använder sig personalen av lek för att förmedla kunskap och information till barnen de möter. Respondenterna uppger att leken innebär ett effektivt sätt för dem att hantera känsloladdade och svåra ämnen på ett avdramatiserande sätt. Genom till exempel rollspel och tecknande får barnen möjligheten att ge uttryck för sina känslor och berätta om sina upplevelser på ett lekfullt och avslappnat sätt.

6.2 Leken som verktyg för tydliggörande

Respondenterna beskriver hur leken på ett effektivt sätt kan användas för att skapa förståelse och tydlighet kring barnets situation. Genom leken ges barnet möjligheten att återskapa och återberätta händelser och får därmed ett sammanhang och ordning på sin historia. Respondenterna berättar att barnen ofta bär på mycket skuld och skam och har en felaktig bild av sin roll i situationen. De upplever ofta att det är deras fel att saker inträffar och att de bär ansvar för att andra ska må bra. Genom leken kan respondenterna

tydliggöra att barnen aldrig bär ansvar för andra handlingar, varför man känner som man gör och att man inte behöver känna så. Anna beskriver hur hon i ett sådant här sammanhang skulle använda sig av ett dockhus för att rekonstruera en viss händelse;

” ... jag tror också att det blir ett förtydligande... okej där hände våldet, det vill säga där kommer mamma in den vägen och pappa står där och du har sagt innan att det var på grund av att du ställde skorna fel i farstun som gjorde att det blev bråk men nu när du ser situationen så här kan du då tänka att det var någonting annat som det berodde på ... hur du än hade agerat, vad du än hade gjort så finns det ingenting som du kan göra...” (s. 4)

Majoriteten av respondenterna arbetar med grupper och upplever att även detta bidrar till ett förtydligande om barnets situation. De berättar att genom grupp lekar får barnet insikt i om att det inte är ensam om sin situation och att barnen till stor del hjälper varandra i att skapa förståelse. David förklarar en vanlig reaktion från ett gruppmöte *”... det är ju ganska fantastiskt när man träffar dem i grupp så får man frågan ‘är du säker på att hon har varit med om det här, jaa, med det syns ju inte’ ... för det har ju dem också en sån liten föreställning om att det ska synas vad man har varit med om” (s. 4).*

Enligt vår mening går respondenternas svar att förstås som att leken ger barnet en möjlighet att reflektera över och omvärdera synen på sig själv och sin roll. Vi tolkar det som att leken hjälper barnet bli medvetet om hur olika roller är relaterade till varandra och vilka förväntningar som finns på de olika rollerna. Detta anser vi överensstämmer med vad det teoretiska underlaget säger och vi kopplar det samman med Meads (1976) teori om socialisationen. Mead menar att barnet under socialisationens spelstadie lär sig att bli medveten om hur olika roller är relaterade till varandra och vilka normer och regler som styr dem. I likhet med detta kopplar vi även till Berger och Luckmann (2003) och anser att barnet genom att göra personalen till sin signifikanta andra kan barnet anta de normer och attityder som personalen besitter och förhoppningsvis få en mer verklighetstrogen bild av sin roll. Vi kan även se en tydlig koppling till Erikson (1969) som ansåg i likhet med våra respondenter att barnet genom leken lär sig att klara av och att förstå sin verklighet.

6.3 Leken som verktyg för bearbetning och läkning

Samtliga respondenter betonar vikten av lek för barnets bearbetning och läkningsprocess. De beskriver hur barn genom lek får möjligheten att bearbeta svåra händelser och få utlopp för sina känslor. Dan berättar:

”...och med bearbetning tänker jag det här att få agera ut eller i roller att man klär ut sig och leker en händelse eller att det blir ett bearbetande sätt att ibland har vi barn som har återkommande alltså som återkommer till samma lekberättelse som de har fastnat i om och om igen och så märker man efter ett tag att nu var hon färdig nu vill hon inte leka den längre och då betyder ju det att det är bearbetat” (Transkribering s. 1).

Dan fortsätter prata om bearbetning och om hur han tillämpar lek i form av roll- och dramaövningar för att ge barnen möjlighet att få utlopp för sina känslor:

”Drama har varit den övning som vi använder oss mycket av för att visa ilska. Många av våra barn är arga och då får de utlopp för sin ilska där de får möjlighet att stå och skrika på oss och vi skäller tillbaka, så kan man fråga om de skulle våga göra detta hemma mot mamma och pappa nästa gång det blir bråk” (Transkribering s. 5)

Några av de respondenter vi har mött i denna undersökning arbetar med barn som själva blivit utsatta eller bevittnat våld i hemmet och beskriver hur barnet ofta hamnar i konflikt med sig själv då man både älskar och hatar våldsförövaren. De anser att leken ger barnet en möjlighet att bearbeta sorg, ilska, hat och kärlek till båda sina föräldrar. Cesar förklarar följande:

”Jag tycker att barn får en möjlighet till att bearbeta sorg, ilska, hat och kärlek till både sina föräldrar och förövaren. Det är inte alltid en förälder som är

*förövaren... Barn behöver älska och hata förövaren för
det kan vara så att mamma har älskat förövaren och
barnet har ju även positiva upplevelser av personen. Men
att få längta och att vara rädd kan man göra fritt i leken,
i leken kan man älska och hata fritt.” (Transkribering s.
2)*

Vi kan se en skillnad hos våra respondenter gällande upplevelser om processer. Vi frågade om respondenterna kan urskilja någon process eller utveckling i leken som tyder på att barnet bearbetar sin situation. Svaren hos respondenterna skiljde sig anmärkningsvärt då två av respondenterna ser en tydlig process medans de övriga inte lyckas urskilja någon process. Cesar svara följande på gällande frågan: ” jag kan inte se någon process men det kommer säkert senare. Det är ju mitt i traumat som jag träffar barnen” (Transkribering s. 3), medans Elin svarar: ” ja det är ju ganska tydligt genom bearbetningslek... då ser vi ju att det har skett en process” (Transkribering s. 3). På liknande sätt beskriver Emil: ” man ser klart en förändring och process hos barnet” (Transkribering s. 2). Denna skillnad kan enligt vår mening förklaras genom att se till de olika organisationerna som respondenterna är verksamma inom. Den organisation som till exempel Cesar är verksam inom möter barn under korta perioder under barnets mest kritiska tillstånd medans exempelvis Emil möter sina barn under en längre tid, med regelbundna träffar. Utifrån detta upplever vi att man kan förstå skillnaden i svaren då en process är någonting som kräver tid.

Enligt vår mening kan respondenterna svar tolkas som att känslor genom lek blir äkta där destruktiva känslor kan frigöras och ge plats för positiva. Vi anser att respondenternas svar överensstämmer med och kan förstås utifrån det teoretiska ramverk som finns för undersökningen. Freud (1917) menar att barn genom upprepad aktiv lek kan bearbeta en händelse och därmed göra händelsen mer begriplig och mindre skrämmande. Vi tolkar detta som att leken hjälper barnet att bearbeta sina upplevelser och försöker skapa sig en förståelse för sin situation. Vi förstår också detta som att barn genom lek skapar de verktyg och handlingsstrategier de är i behov av för att klara av och förstå sin verklighet. Vi kopplar samman våra respondenters svar med Eriksson (1969) som ser leken som ett verktyg för barn att lära sig klara av och förstå verkligheten samt med Vygotskij (1981) som ser leken som den viktigaste källan för

utveckling där tanke och känsla skapas. Vi upplever att leken i detta syfte är särskilt viktigt i de yngre åldrarna då små barn inte behärskar eller förstår det talande språket. Vår tolkning överensstämmer med de resultat som Fearn och Howard (2012), Kot m.fl., (1998) och Robson (2008) presenterar. De beskriver hur barn genom lek lär sig handskas med stress, vågar utforska och ge mening åt sina traumatiska minnen, får en ökad självuppfattning samt inbringar en känsla av egenmakt och förändring. De uppger även att leken bidrar till en betydande ökning av fysisk närhet, vårdande beteende och kreativitet.

6.4 Bekräftelse genom lek

Samtliga respondenter anser att alla de barn de möter besitter en skev självbild och självkänsla och är i stort behov av bekräftelse. Samtliga respondenter arbetar också ständigt med att förbättra barnens bild av sig själva och uppger att leken är ett kraftfullt verktyg för just detta. I leken får barnet vara någon och inse att man är en viktig person. Cesar beskriver att här blir man lyssnad på och uppmärksamheten ligger på barnet:

”det är mycket att synliggöra att det här är du, att du bara döms av dina egna handlingar och inte av någon annans handlingar... att du är barn och du kan göra massor av olika saker men det som händer runt omkring dig, av de vuxna, kan du inte påverka... men nu när du är här med mig får du bestämma vad vi ska göra imorgon och du får vara delaktig i de beslut som vi tar... att jag vill såhär och varför, du kanske inte får göra det på en gång men att man kan få önska sig saker, att äga sina egna känslor... man kanske inte får som man vill men det viktiga är att kunna säga vad man vill” (Transkribering s. 4).

Bernt beskriver en lek som de ofta använder sig av under temat ”du är värdefull” vars syfte är att öka barnens självförtroende och självbild:

”...de får gå på en liten skattjakt och då har vi en kista som vi sätter i ett annat rum och så gör vi det lite mysigt med tända ljus. Så börjar det med att de får öppna ett

brev, som ser gammalt ut, att i denna kista ligger det en värdefull skatt och att det är den mest dyrbara skatten, som du måste vara mycket rädd om. Och när de sedan öppnar kistan finns däri en spegel, så det får se sig själva, att du själv är den värdefulla” (Transkribering s. 7).

Bertil beskriver barnets självkänsla och hur den genom lek förändras: *”när de börjar gå här så vet de knappt vilka de är, de är som tomma klumpar. Sen blir det tydligt att de vet vilka de är, att lära sig att få uttrycka sig vad man tänker och tycker” (transkribering s. 5).* Genom leken visar personalen barnen att det är okej att skratta och må bra trots att andra mår dåligt. Frida förklarar att det handlar: *”... mycket om personliga rättigheter... alla barn får välja en rättighet och då till exempel jag har rätt att må bra trots att andra mår dåligt”*

(Transkribering s. 3). Parallellt med självbild och självkänsla finner vi skuld och skam.

Samtliga respondenter uppger att barnen de träffar bär på enormt mycket skuld och skam. Skuld och skam är någonting som alla respondenter jobbar mycket med och att det en av de största bitarna barnen behöver hjälp med. David berättar: *”det är ju ett stort tema här skuld och skam, de bär på enormt mycket skuld och skam och ansvar...”*

(Transkriberings. 6). Cesar berättar liknande: *”skuld och skam har barn hela tiden, hela tiden. Barnen behöver bli bekräftade att det inte är ditt fel att mamma är ledsen, det är inte ditt fel att pappa är förövaren och har slagit din mamma, det är inte ditt fel” (Transkribering s. 3).*

Respondenterna uppger att för att hjälpa barnen komma över sin skuld och skam försöker de avdramatisera, utan att förringa, situationen. Dan beskriver:

”ja vi försöker ju att avdramatisera det som de ofta kanske skäms för och men då tänker sig hur blir någon som blir full, en pappa. Då kan barnen få skriva hur en full person är och det är ju ett lättsamt sätt att prata om det här och de får skriva ner massor av pinsamma saker som de har skämts för tillsammans på ett lekfullt sätt, att sitta och rita [pekar på tavlan bakom soffan som barnen har ritat]. Och så kan vi sitta och skratta åt det som blir tokigt” (Transkribering s.9).

En av respondenterna skiljde sig från de andra gällande synen på bekräftelse genom lek. Elin beskriver hur hon upplever hur barn ofta leker för att bekräfta sig själva som friska, glada och normala barn. Elin förklarar:

*”... det är ju ett sätt att skydda sig och inte gräva ner sig,
för att ta sig vidare. De leker ju så mycket som de kan
fast de kanske inte orkar men de vill ju så gärna leka...
Leken är ju drivkraften till att må bra...”* (Transkribering
s. 3).

Vi tolkar respondenternas svar som att leken på ett effektivt sätt bidrar till ökat självförtroende och en positiv självbild hos barnen. Detta anser vi kan förstås som att man i leken blir uppmärksammas och lyssnad på och man får möjligheten att berätta om sina minnen på ett sätt som man klarar av. Larsson (2009) beskriver i likhet med våra respondenter hur barn ofta upplever att deras känslor och åsikter blir åsidosatta och betonar vikten av att barnens röst blir hörda. Enlig vår mening utgör leken ett effektivt verktyg för barn att uttrycka sina känslor, åsikter och röster och ger personalen möjligheten att bemöta barnet på barnets nivå. Genom leken får barnen den bekräftelse som de på grund av rådande omständigheter annars saknar. Vi drar paralleller till Asplunds (2010) teori om social responsivitet och anser att barnet genom leken ges möjligheten bli uppmärksammas och ”svarad” på. Genom lek tillsammans med personalen blir barnet mött och bemöter i sin tur sina medmänniskor i en konkret kontext. Gällande leken som ett verktyg för bekräftelse drar vi även paralleller till Meads (1976) teori om rollövertagandet och Cooleys (1902) teori om spegeljaget. Mead (1976) och Cooley (1902) menar att människan i mötet med andra skapar förmågan att se den bild andra har av henne och att detta rollövertagande bidrar till en viktig del av människans känsloliv. Lekens positiva inverkan på barnets självbild och självkänsla kan enligt vår mening förstås som att barnen i interaktionen med personalen, i en lekfull miljö, ges möjligheten att spegla sig i personalens bild av denne. Genom bekräftelse och uppmuntran från personalen får barnet genom spegling möjligheten att ändra sina känslor av skuld och skam till känslor av stolthet och glädje. Enligt vår mening kan detta även förstås med hjälp av Berger och Luckmann (2003) och vi anser att personalen blir barnets signifikant andre och därmed för över sin tolkning av barnets situation till barnet. Barnet kan då även ta över de normer och attityder som personalen har och göra

dem till sina egna och kan därmed få en mer verklighetstrogen bild av sig själv och sin situation.

7. Diskussion och slutsats

Syftet med arbetet är att få en djupare förståelse för på vilka sätt leken används som ett verktyg för personal med utbildning inom beteendevetenskap och vilken betydelse personalen tillskriver leken i sitt arbete med barn i kris och sorg. Vi ville undersöka hur personal som i sitt yrke möter barn i kris och sorg använder lek som ett verktyg för att hjälpa barnet. Vi ville även studera huruvida personalen anser att leken bidrar till barnets förståelse för det inträffade samt om personalen anser att leken påverkar barnets självbild och självkänsla. Till arbetet utformades fyra stycken forskningsfrågor.

Efter genomförda intervjuer och analysering av intervjumaterialet fann vi angående forskningsfrågan: *Hur använder personalen lek för att hjälpa barn i kris och sorg*, att personalen tillämpar lek i stor utsträckning. Samtliga respondenter anser att leken är det viktigaste redskapet de har i arbetet med barn i kris och sorg och menar att det utan lek skulle vara mycket svårt att nå fram till barnen. Respondenterna beskrev hur de använder lek för att underlätta kommunikationen mellan sig själva och barnen samt för att delge och mottaga information. Detta överensstämmer med den tidigare forskning som finns och Balkmar m.fl. (2006) beskriver hur samtalsmodellen *Trappans* (s. 90) sista steg innebär att fömedla kunskap och information. Respondenterna uppger att leken innebär ett effektivt sätt för dem att hantera känsloladdade och svåra ämnen på ett avdramatiserande sätt. Genom till exempel rollspel och tecknande får barnen möjligheten att ge uttryck för sina känslor och berätta om sina upplevelser på ett lekfullt och avslappnat sätt. Hansson m.fl (2009) beskriver hur mötet med barn skall innebära en individanpassad struktur med lekar och rollspel baserat på olika teman. På detta sätt ges barnet möjligheten att skapa de skyddsfaktorer den behöver för att bearbeta och hantera en händelse. Detta överensstämmer med det teoretiska ramverket för undersökningen och våra respondenter använder i likhet med Eriksson (1969) leken för att lära barnen klara av och förstå verkligheten. Vi kopplar även samman med Vygotskij (1981) som ser leken som den viktigaste källan för utveckling där tanke och känsla

skapas. Respondenterna beskrev även hur de tillämpar fri lek i sitt arbete med barn. Fri lek innebär lek som inte fyller någon pedagogisk funktion utan lek för skoj skull och tillämpas vid exempelvis pauser och avslutningar. Majoriteten av de barn som våra respondenter möter i sitt arbete bär på ett enormt ansvar och är i stort behov av att bara få vara barn. Då är den fria leken ett mycket bra sätt för dessa barn att få glömma sina bekymmer och ansvar och hänge sig åt lek. Detta överensstämmer med och relateras till Mead (1976) som menar att barn inte bara leker för att möta identitetsproblem utan också för glädjens skull.

Sammanfattningsvis kan man alltså se att personalen använder lek på två sätt. Leken tillämpas i det aktiva arbetet med barn och fyller där en pedagogisk funktion samt som lek för lekens skull. Den fria leken används vid exempelvis pauser och avslutningar och barnet får där fritt hänge sig åt leken.

Av resultatet från undersökningen finner vi angående forskningsfrågan: *Hur tolkar personalen barnets lek*, att respondenterna tolkar barnens lek för att finna det väsentliga i deras problematik. Samtliga respondenter lägger stor vikt vid innehållet av barnens lek och tar fäste vid att leken är barnets språk och att det är genom leken som barnet vågar berätta sin historia. Larsson (2009) förklarar i sin studie hur barn genom lek vågar förmedla information om sina upplevelser till personalen. Personalen tolkar barnens budskap och för sedan informationen vidare till föräldrarna. Genom leken får barnen möjligheten att berätta om känslor som de annars inte skulle kunna eller våga förmedla. Respondenterna ser tydlig genom upprepade lek vad som tynger barnet och vad personalen måste hjälpa barnet med. Detta stämmer överens med Freud (1917) som menar att barn genom upprepade lek kan bearbeta en händelse. Respondenterna uppger att det för dem inte är viktigt att barnets berättelser är absolut sanning, utan det är barnets upplevelser och känslor kring situationen som är väsentlig för dem.

Sammanfattningsvis kan man se att personalen tolkar barnets lek som att det är barnets språk och att det är genom leken som barn vågar berätta om sina upplevelser. Genom tolkning av barnets lek finner personalen det väsentliga i deras problematik och vad de måste hjälpa barnet med.

Samtliga respondenter uppger angående forskningsfrågan: *Vilken betydelse tillskriver personalen att leken har för barnets förståelse av det inträffade*, att de anser att leken är barnets språk och att det är genom leken som barnet kan berätta om svåra

händelser. Respondenterna uppgav att de upplever att barnet använder upprepad lek för att försöka skapa förståelse kring sin situation och för att bearbeta den. Detta överensstämmer med vad det teoretiska ramverket säger. Freud (1917) menar att ju flera gånger ett barn upprepar en händelse genom lek desto mer bearbetas händelsen och blir mer begriplig. Freud menar fortsättningsvis att barn genom lek kan tillfredsställa sina önskningar och skapa sig en egen värld där de kan kringgå hinder som stoppat dem i den riktiga världen. Som tidigare nämnt använder sig personalen av lek för att underlätta kommunikationen mellan sig själva och barnen samt för att delge och mottaga information. Genom leken ges personalen möjligheten att på ett lekfullt och avdramatiserat sätt förmedla den kunskap barnen behöver för att bearbeta en händelse eller situation och för att utvecklas bortom problematiken. Detta överensstämmer med Vygotskij (1981) som ser leken som den viktigaste källan för utveckling där tanke, vilja och känslor skapas. På liknande sätt visar resultaten från den tidigare forskningen att barn genom lek finner förmågan till att handskas med stress och oro, övervinna rädsla och att leken inbringade känslor av kontroll och styrka (Robson, 2008; Fearn och Howard, 2012).

Sammanfattningsvis kan man se att personalen upplever att barn genom upprepad lek försöker skapa förståelse kring sin situation och för att bearbeta sina upplevelser. Man kan även se att personalen tillämpar lek i sitt arbete för att på ett avdramatiserat och lekfullt sätt förmedla den kunskap och information barnet är i behov av för att utvecklas.

Angående forskningsfrågan: *På vilket sätt tolkar personalen att leken påverkar barnets självbild och självkänsla*, kan man se att med leken som verktyg kan personalen på ett effektivt sätt hjälpa barnen att avlasta känslor av skuld och skam. Genom lek når personalen fram till barnen med budskap om att han/hon är en viktig människa och att denne inte bär ansvaret för andras handlingar eller över den rådande situationen. Detta överensstämmer med den tidigare forskning och Kot m.fl. (1998) beskriver hur barn genom lek visar en betydande ökning av självuppfattning. Fearn och Howard (2012) beskriver hur leken inbringar en känsla av egenmakt, kontroll och förmåga till förändring. Även Winnicott (1981) förklarar leken som ett rum eller sinnesvärld där barnet lär sig hantera sina känslor och utveckla en positiv och självständig identitet.

Sammanfattningsvis kan man se att leken är ett effektivt verktyg för personalen att

använda för att avlasta känslor av skuld och skam och för att tydliggöra för barnet att hon/han inte är ansvarig för andras handlingar.

7.1 Egna reflektioner

Vi upplever att empirin hjälpt till att belysa en social problematik på så sätt att arbetet beskriver personalens upplevelser av ämnet och ger en tydlig bild av hur leken kan tillämpas för att förbättra arbetet med barn i kris och sorg. Den svaghet som finns i arbetet är att en tolkning har gjorts. Vi har tolkat personalens upplevelser om hur deras arbete med lek hjälper barnet där personalen i sin tur tolkat barnen. Risken och svagheten med detta är att de svar som vi får är baserade på en tidigare personlig tolkning från personalen. Som framtida forskning ser vi gärna att ämnet belyses ytterligare och återigen fokuserar på personalens positiva upplevelser av tillämpningen av lek. Vi har under detta arbete belysts just hur viktig leken är för barn i kris och sorg och vi hoppas att en dag i framtiden flera myndigheter kommer tillämpa lek i sitt arbete med barn.

Referenser

- Aldridge, J. (2008). "All work and no play – understanding the need of children with caring responsibilities". *Children & Society*, 22.
- Almqvist, L., Almqvist, K., Axberg, U., Brober, A., K Cater, Å., Eriksson, M., Forssell, A., Grip, K., Iversen, C., Sharifi, U. (2011). *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma*. Göteborg: Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Almqvist, K., Jonsson, S. (2000). *Barn som har bevittnat våld*. Läkartidningen, 97, 38.
- Balkmar, D., Biller, H., Eriksson, M. (2006). *Mäns våldsutövande- Barns upplevelser*. Stockholm: Edita Sverige AB.
- Barnperspektivet. Hämtat 14 februari 2013, från <http://www.barnperspektivet.se>
- Berg, L-E. (1992). *Den lekande människan*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (Andra upplagan). Malmö: Liber AB.
- Bryman, A. (2009) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.
- Creswell, J. (1998). *Qualitative inquiry & research design. Choosing among five approaches*. London: Sage Publications Ltd.
- Cooley, C. (1902). *Human nature and the social order*. New Brunswick: Transaction Publisher.
- Cullberg, J. (2006). *Kris och utveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, E.H. (1969). *Barnet och samhället*. Stockholm: Natur & Kultur
- Fearn, M., & Howard. J. (2012). "Play as a Resource for Children Facing Adversity: An Exploration of Indicative Case Studies" *Children & Society*, 26, 456-468.
- Freud, S. (1917). *Mourning and melancholia*. London: Standard.
- Goffman, E. (1974). *Jaget och maskerna*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Hansson, M., Jergebys, U., Rehnman, J., Marnell, A., Westberg, F., Öqvist, A. (2009). *Barn och unga i familjer med missbruk*. Västerås: Edita västra Aros.
- Hetherington, E. M., Cox, M., Cox, R. (1979). "Play and Social Interaction in Children Following Divorce". *Journal of Social Issues* 35, 4, 26–49.
- James, J., & Friedman, R. (2003). *Ett Handlingsprogram För Känsломässig Läkning Vid Sorg efter dödsfall, Separationer Och Andra Förluster*. Stockholm: Svenska Institutet för Sorgbearbetning.

- Kot, S., Landreth, G.L., Giordano, M. (1998). "Intensive child-centered play therapy with child witnesses of domestic violence". *American Psychological Association* 7, 17-36.
- Kvale, S., & Brinkman, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (Andra upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, B. (2009). *Ballongen - barngrupp för barn med skilda föräldrar*. Umeå: Utvecklings- och fältforskningsenheten.
- Lindberg, L. (2008). *När det värsta händer – om krishantering i förskola och skola*. Stockholm: Liber.
- Löfvenberg, Å., & Rahm, G. (2007). *Familjevåld – Mäns våld mot kvinnor och barn*. Karlstad: Landstinget i Värmland.
- Moore, C. (2010). *Missbruk i familjen*. Hämtat 14 februari 2013, från <http://www.barnperspektivet.se/teman/speciell-familjesituation/>.
- Mead, G. (1976). *Medvetandet, jaget och samhället*. Lund: Argos.
- Piaget, J. (1945). *Play, Dreams and Imitation*. New York: Norton.
- Patel, R & Davidson B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder: Att planera genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Robson, M. (2008). "The driver whose heart was full of sand: Leigh's story". *British Journal of Guidance & Counselling*, 36, 71-80.
- Rädda Barnen . Hämtat 14 februari 2013, från <http://www.rb.se/vartarbete/isverige/samhalletsstod/>.
- Vetenskapsrådet, *Forskningsetiska principer*. Hämtat 26 Mars 2013, från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>.
- Vygotskij, L. (1981). *Psykologi och dialektik. En antologi i urval av L-C Hydén*. Stockholm: Norstedts.
- Wennerberg, S.B. (2010). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. (2a upplagan) Malmö: Liber AB.
- Winnicott, DW. (1981). *Lek och verklighet*. Stockholm: Natur & Kultur.

Bilagor

Bilaga1

Intervjuguide

Yrkestitel:

Bakgrundfrågor

- Vilka barn möter du i ditt arbete?
- Vilken ålder är det på barnen du träffar i ditt arbete?
- I vilka åldrar tillämpar ni lek i arbete med barnet?
- Varför dessa åldrar?

Forskningsfråga 1

- Varför tillämpar Ni lek i ert arbete med barn i kris och sorg?
- Är leken en självklar del i ert arbete med barn?
- Vilket utrymme ges leken i Ert arbete?
- Hur använder ni leken i arbetet med barnet?
- Upplever Ni att det finns några fördelar och nackdelar i arbetet med lek?
- Används några speciella lekar eller team på leken vid viss problematik?
- Vilken betydelse upplever Ni att leken har i ert arbete med barnet?
- Upplever Ni att leken på något sätt bidrar till Er förståelse för barnets situation?

Forskningsfråga 2

- Hur tolkar Ni barnets lek?
- Vilken vikt lägger Ni vid innehållet av barnets lek?
- Upplever Ni att det finns någon process i barnets lek?
- Upplever Ni att det finns några teman eller någon specifik problematik i leken? (*ref. till tidigare forskning om Leigh. Katastrof → hjälten som räddar dagen*).

- Hur yttrar/visar sig barnets problematik i leken?

Forskningsfråga 3

- På vilket sätt upplever Ni att leken bidrar till barnets förståelse för sin situation?
- På vilket sätt upplever Ni att leken bidrar till barnets syn på sin roll? (skuld/skam?)

Forskningsfråga 4

- På vilket sätt upplever Ni att leken bidrar till barnets syn på sin identitet?
- På vilket sätt upplever Ni att leken bidrar till barnets syn på sin självbild?
- På vilket sätt upplever Ni att leken bidrar till barnets syn på sin självkänsla?

Övrigt

- Upplever Ni att större utrymme börs ge åt leken i arbetet med barn?
- Upplever Ni att det behövs mer kunskap om lek och lekens betydelse för barn i kris och sorg?

Bilaga 2

Följebrev

Informationsbrev till respondenter i

undersökningen ”Lekens betydelse i arbetet med barn i kris & sorg”.

Hej!

Låt oss börja detta brev med att tacka Er för Er medverkan!

Ni kommer snart att medverka i en intervju angående ”lekens betydelse för barn i kris och sorg”. Vi vill genom detta brev göra Er uppmärksamma på att det är *frivilligt att delta* och att *Ni närsomhelst kan välja att avbryta*. Intervjun kommer att hanteras helt *anonymt*, då varken namn eller verksamhetsområde är relevant för denna undersökning. Inspelad intervju kommer att kasseras efter transkribering.

Ni som medverkar i intervjun kommer få möjligheten att ta del av resultatet av undersökningen vid ett senare tillfälle.

Vi är mycket tacksamma för Er medverkan!

Med Vänliga Hälsningar/Sara Bergendahl & Ann-Sofie Johansson